

Un procés de nomenament de frare capellà conventual de l'Orde de Sant Joan de Malta del segle XVII

DAMIÀ VIDAL i RODRIGUEZ

Introducció

Es presenta un expedient que descriu el procés de prova seguit durant els anys 1686 i 1687 per a nomenar frare capellà conventual de l'Orde de Malta a Francesc March i Axartell, un jove pollencí de vint anys pertanyent a la mà major.

Segons els estatuts de l'Orde, els capellans conventuals constituïen una de les tres classes de membres que formaven el Triunvirat i que concurrïen a l'elecció del Gran Mestre:¹ per una part els que portaven armes, per altre els capellans, i finalment els servents, o llegs, encarregats d'assistir a tots aquells. A més dels tres vots monàstics, professaven el de rebre i defensar el pelegrins. Regida pel Gran Mestre, l'Orde de Malta estava dividida en vuit llengües o *nacions*, cadascuna depenent d'un cap, anomenat Pilar, i subdividida en un cert nombre de comenadories, priorats i batlliatges. El cessament en el seu caire militar² a finals del segle XVIII va iniciar un canvi substancial en l'estructura de l'Orde, de tal volta que en l'actualitat és força diferent.³ A més, trobem al dia d'avui almenys cinc ordes que es senten llegendàries hereves dels antics hospitalers de Jerusalem.⁴

¹ MATEU ROTGER I CAPLLONCH: *Historia de Pollensa*; Vol. II, Palma, 1969, 10.

² Amb la pèrdua de l'illa de Malta a mans de Napoleó l'any 1798, l'Orde va acabar en la seva funció militar, passant a ser novament el treball hospitaler la seva única obligació. Traslladà la seva seu a Roma l'any 1834. Actualment continua essent considerada per molts Estats com un subjecte de dret internacional públic. La seu de la Gran Magistratura, gaudeix del dret d'extraterritorialitat reconegut per l'Estat Italià (cfr. GUY STAIR SAINTY KSTJ: *The Orders of Saint John*, Library of Congress n° 91-09-2922, American Society of the Most Venerable Order of the Hospital of Saint John in Jerusalem, 1991.) Vegi's també les pàgines Web a l'adreça <http://www.kwtelecom.com/heraldry/stjohn/sovord.html>.

³ Els membres de l'Orde (la Sobirana Orde Militar de Malta) es divideixen en diverses classes. Els germans de la primera classe són religiosos professors, en el sentit del Dret Canònic, essent membres d'algun Orde de l'Església, reconeguda com a tal per la Santa Seu. Però en hi ha només una trentena. L'immensa majoria dels membres (al voltant de deu mil), pertanyen a les classes segona i tercera i són seglars. Estan agrupats en sis priorats, tres subpriorats i trenta-sis associacions nacionals (GUY STAIR SAINTY KSTJ: *The Orders of Saint John*.)

⁴ Hi ha cinc Ordes de Sant Joan que es reconeixen entre ells com a hereus dels Hospitalers: per una part el Sobirà Orde Militar de Malta, amb seu a Roma, i per altre quatre ordes d'adscripció no catòlica que es coneixen com l'Aliança d'Ordes de Sant Joan i que està formada per el Venerabilíssim Orde de Sant Joan (sota l'autoritat de la Reina d'Anglaterra), els Ordes Johanniter de Brandenburg (Alemanya), d'Holanda, i de Suècia. A més, hi ha almenys una vintena d'altres petits ordes de Sant Joan, no reconeguts per els cinc citats, que en la seva majoria s'atribueixen l'herència de l'antic Gran Priorat de la Rússia ortodoxa (GUY STAIR SAINTY KSTJ: *The Orders of Saint John*)

El document objecte d'estudi forma part de l'arxiu de Ca'n Danús de Pollença.⁵ La branca pollencina d'aquest llinatge, actualment extinguida per via masculina, prové de la branca Danús de Porreres⁶ que fou hereva dels bens del llinatge March d'Axartell de Pollença a finals del segle XIX. El llinatge March d'Axartell es formà pel matrimoni entre Miquel March de Binitiger —paratge del terme de Pollença actualment conegut com Son Marc— amb Joana Axartell i Campos, filla única de Jaume Axartell i Cànaves de Mosso, ciutadà militar, celebrat el 1653. D'aquest matrimoni nasqueren set fills, el menor dels quals fou Francesc, de qui tracta l'expedient.⁷ El document prové de la línia successòria del llinatge March d'Axartell a partir del seu germà Gabriel, però per via materna, com ho prova la mancança de documents dels March de Binitiger a l'arxiu de Ca'n Danús; efectivament, el seu pare, Miquel March, malgrat ser el fill major únicament fou lilegitimari per haver-se casat a desgrat dels seus pares.⁸ Aquest fet probablement vingué motivat per raons de caire personal,⁹ puix que en el cadastre que es realitzà a Pollença l'any 1677 Joana Axartell i el seu sogre figuraven respectivament als llocs vuitè i quart, amb escasses diferències relatives, sobre un total de 865 propietaris declarants.¹⁰ Així mateix trobem com, el 1669, ja vídua, el sogre li passava per ordre judicial una pensió de 120 lliures per aliments com tutora dels seus set fills.¹¹ Per altre banda, Joana Axartell era l'única dels progenitors que vivia en el moment de formar l'expedient i conseqüentment és força probable que el document sigui la còpia que es quedà com a mare del nou cavaller.

⁵ Arxiu de Ca'n Danús (ABD) 1148.

⁶ Tal branca d'aquest llinatge de la noblesa mallorquina és originària de Lluçmajor, i es formà a la primera meitat del segle XVIII pel matrimoni de Francesc Danús i Masroig, ciutadà militar, amb Maria Anna Llompard, de la mà major de Porreres; a la vegada, la branca de Lluçmajor descendia del Magnífic Antoni Danús de Santanyí el qual el 1446 rebé per a ell i els seus successors, el privilegi de ciutadania militar; el 1484 trobem a Andreu Danús com a ciutadà de Mallorca; el fill d'aquest, Joan Danús, instituí un famós fideïcomís sobre Son Danús i altres terres de Santanyí el 1527, l'entrega del qual a la branca de Porreres fou manada per via judicial a principis del segle XIX, però que mai no s'arribaria a fer efectiva.

⁷ En nasqué encara un altre, Joan Baptista, però fou albat al mes de nèixer (ABD 1146, p. 102.)

⁸ FRANCESC SERRA DE GAYETA I D'ASPRER: *Aportació a la Història de Pollença*, Palma, 1981, 45.

⁹ Una raó de la que n'hem trobat constància documental fou considerar que l'hisenda de la futura nora era incerta puix que son pare Jaume Axertell tenia els bens segrestats pel Sant Ofici (vegi's nota 30), i que també el pare es podia tomar a casar, com així succeí (amb Honofra Santandreu vídua, de Petra, any 1658), malgrat no en tingué descendència. Així consta en un plet que mogué Joana Axartell a favor del seu fill Gabriel l'any 1682 a la mort del seu sogre (1681) contra el seu cunyat Antoni March que havia hereditat Son March (ABD 1168).

¹⁰ Antoni March de Binitiger tenia un capital de 15781 lliures, mentre que el de Joana Axartell, vídua de Miquel March des de 1668, ascendia a 11750 lliures. Cal destacar que en dit cadastre Son March era la possessió estimada amb un capital més alt (14500 lliures), mentre que Son Axartell estava estimada en 11000 lliures. (FRANCESC SERRA DE GAYETA I D'ASPRER: *Aportació a la Història de Pollença*, 21-23.) A la mort d'Antoni March (1680), l'hereu fou el seu fill Antoni.

¹¹ Havent mort Miquel March i Joan sens haver dextat en son testament tutor, fou elegida la seva vídua Joana com a curadora dels infants: Antoni (moriria fadrí), Jaume (el domini que presentaria la Butlla Magistral en el expedient que estem tractant), Francina (casaria amb Joaquim Vila de l'Alboràia, de Pollença), Miquel (que seria frare de Sant Jeroni al convent de la Vall d'Hebrón de Barcelona), Gabriel (el futur hereu), Maria (que casaria amb primeres núpcies amb Antoni Cànaves de Mosso, i en segones amb Joan Socies i Gibert Jutge de la Reial Audiència de Mallorca), i Francesc (el futur frare capellà conventual, aleshores de 2 anys d'edat), i per reial decret de 23 de maig de 1669 s'assenyalà una pensió de 120 lliures sobre els bens del seu sogre. Prova de l'enemistat existent n'és que aquest últim intentà la revocació o moderació de dit decret i que els pagaments de les pensions anuals (s'abonaven amb tres pagaments, o terces, de 40 lliures) es feren per intermediació del cosí germà de Joana Axartell el Dr. Gabriel Martorell i Axartell prevere Rector de Petra i Vicari General del Bisbe de Mallorca D. Pedro Manjarres de Heredia (*cf.* ABD 1166, i ABD 1146, pp. 25-28.) D. Pedro Manjarres de Heredia havia estat nomenat Bisbe de Mallorca pel juliol de 1660 (*cf.* A. CAMPANER: *Cronicon Mayoricense*, Palma, 1881, 421.)

Per centrar l'expedient en el seu marc històric cal destacar que l'Orde de Sant Joan tenia un dels seus Priorats a Pollença i que la seva implantació es remontava aleshores ja a prop de quatre segles. Efectivament, la Parròquia de Pollença fou una de les primeres fundades (any 1236) poc després de la conquesta catalana. L'any 1240 el bisbe de Mallorca va cedir la parròquia als Cavallers del Temple, als quals així mateix els hi havia correspost en el Repartiment una gran part de l'actual terme de Pollença. Després, amb l'extinció dels Templers a començaments del segle XIV, i havent passat a ser el seu patrimoni propietat de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem,¹² la Parròquia de Pollença esdevingué un Priorat de l'Orde, el prior de la qual depenia organitzativament del Batlliu de Mallorca.¹³

Per altre part, constatem com l'Orde gaudia de gran prestigi entre l'aristocràcia mallorquina,¹⁴ probablement degut també a raons econòmiques.¹⁵

L'expedient

El document és una còpia manuscrita formada per 30 pàgines de 31 x 21.5 cm en força bon estat de conservació, escrites en català i llatí. Els documents que conté van des del 22 de juny de 1686 fins el 14 de maig de 1687 i estan datats a Malta, Ciutat de Mallorca, Pollença, Alcúdia i Barcelona. Podem distingir-ne les següents set etapes:

1.- La recepció de la butlla magistral emesa pel Gran Mestre de l'Orde Gregorio Carasso,¹⁶ datada a Malta el 22 de juny de 1686¹⁷ per part del Batlliu de Mallorca fra

¹² Concòrdia entre el Rei Sanxo i fra Arnau de Soler, Comenador de Casp; B.S.A.L. Vol XXII, p. 217, 223.

¹³ MATEU ROTGER I CAPLLONCH: *Historia de Pollensa.*, 7-9.

¹⁴ M. RIBAS DE PINA: *La nobleza mallorquina en la Orden de Malta. Conferencia leida el 20 de enero de 1927 en el Museo Arqueológico Diocesano de Palma: lista de caballeros mallorquines que han pertenecido a la orden de San Juan: genealogía de los grandes maestros de S. Juan Rafael y Nicolás Cotoner y Oleza, I. Guasp, Palma, 1929.*
B.S.A.L., XXI pp. 200-203, 225, 241, 289, 312, 329, 343, 377; XXII pp. 14, 20, 57, 79, 89, 97, 127, 138, 147, 175, 190, 218, 245, 258, 267, 292; XXIII, 109, 171.

¹⁵ "(...) Y como en la Soberana Orden de Malta encaja tan bien nuestra Nobleza, pues si fué ésta en sus principios mercantil y práctica en toda clase de negocios comerciales, encaminada a defenderlos vivía entonces la Orden de San Juan, causas fueron de que nuestros compatriotas que poseían los requisitos exigidos para ingresar en la misma y a medida que iban adquiriéndolos, vistieran dicho hábito con predilección a otros nacionales y con algunos siglos de antelación." (J. RAMIS D'AYREFLOR I SUREDA: *La Nobleza mallorquina singularmente en el siglo XVII : El Conde Malo y su familia: Conferencia, dividida en tres partes, leida en el Museo Arqueológico Diocesano en esta Ciudad los días 9 y 14 de Marzo y 14 de Diciembre del año 1922*, Palma, 1950, 39.)

¹⁶ Carasso fou Gran Mestre des del 1680 fins 1690, substituïnt Nicolau Cotoner, mort el 29 d'abril de 1680. Durant el seu mandat, les galeres de Malta amb les del Papa i les dels venecians atacaren Coró (1685); precisament l'any 1686 s'apoderen de Navarino, rendeixen Modó, i posen setge i rendeixen Nàpols de Romania (Morea). L'any 1687 les galeres de Malta s'apoderen de Castelnuovo. A la seva mort, fou elegit el francès Adrià de Vignacourt. (cfr. J. SALVA: *La Orden de Malta y las acciones navales españolas contra turcos y berberiscos en los siglos XVI y XVII*, Instituto Histórico de la Marina, Madrid, 1944, 325-326.)

¹⁷ D'acord amb la catalogació de J. GALEA: *A Catalogue of the Manuscript Volumes of the Archives of the Order of Saint John of Jerusalem preserved in the Royal Malta Library (Mdina, Malta, 1974)* (cfr. The Malta Study Center, Hill Monastic Manuscript Library, St. John's University, Collegeville, Minnesota, EUA, adreça <http://www.csbsju.edu/hmml/centers/malta>) la butlla estaria enregistrada a la Secció V (Arxiu 316-633): *Libri bullarum 1346-1798*, Arx. 625-628, 630-632; Índexs 1346-1695, que conté les butlles emeses pel Gran Mestre de l'Orde. Els *Libri bullarum* són els llibres que contenen butlles emeses amb el segell magistral pel Gran Mestre i el seu Consell. Els temes de que tracten afecten a l'admissió de cavallers, emissió de salconduits, col·lació de priorats i comanadories, atorgaments de títols de noblesa, i les instruccions donades als ambaixadors i caps de galeres.

Guillem Brondo¹⁸, aportada pel reverent Jaume March i Axartell, dominic i germà del pretendent.

Aquesta part de l'expedient es feu a Ciutat, dins la Curia del Batlliatge de Sant Joan de Jerusalem, situada a la plaça de "les Corts". En la butlla, el Gran Mestre de l'Ordre ordena la iniciació de l'expedient, nomena explícitament dos Comissaris: fra Nicolau Abri Descallar, Comendador de Vilafranca del Priorat de Catalunya, que seria futur Batlliu de Mallorca l'any 1700,¹⁹ i fra Bartomeu Coll, aleshores Prior de Sant Joan del Mar del mateix Priorat i també Prior de Pollença, i n'especifica les proves a afectar i els interrogatoris corresponents a que s'hauran de sotmetre els testimonis.²⁰ D'aquesta etapa en donà fe Miquel Pons, notari públic (23 de setembre de 1686).²¹

2.- L'ordre del Batlliu de Mallorca de procedir a l'execució de la butlla del Gran Mestre (23 de setembre de 1686).

3.- La instrucció del procés a la vila de Pollença (28 de setembre de 1686).

4.- La instrucció del procés a la Ciutat d'Alcúdia (30 de setembre de 1686).

5.- La instrucció del procés a Ciutat de Mallorca (10 d'octubre de 1686).

¹⁸ L'aleshores Batlliu de Mallorca Guillem Brondo i Zaforteza (1620-1689), fill de Miquel Brondo i Morlà i d'Agnès Zaforteza i Caulelles va entrar a l'Orde de Malta el 6 de Gener del 1640, havent pagat previament 772 lliures i 6 sous pels drets de dispensa de minoria d'edat. Fra Rafel Cotoner comenador de Termens en el Priorat de Catalunya, per comissió del Gran Mestre de Malta D. Joan Pau Lascaris Castellar, mitjançant butlla magistral de 1 d'agost de 1653 li concedí una pensió de 50 escuts sobre l'encomanda de Termens, i el 1663 obtení les encomandes de Cervera i d'Auvella segons butlla magistral del Gran Mestre fra Nicolau Cotoner.

Cal destacar que, tal vegada sense saber-ho, tenia un cert parentiu amb el pretendent; en efecte, el batlliu era descendent directe de Druciana Axartell, la qual casà en el segle XIV amb Jordi Brondo, dipositari reial de Mallorca. El fill d'aquests i avantpassat directe del Bailiu, Jordi Brondo i Axartell fou jurat de la Ciutat i del Regne de Mallorca per l'estament dels ciutadans el 1457 i fou condecorat pel Rei Joan d'Aragó el 1461; era senyor de les possessions de Sabor (Montuiri), Caubet (Bunyola) i Valldurgent (Calvià). La relació indirecta amb els March d'Axartell de Pollença arribà fins al present segle: en efecte, havent mort Jaume Axartell i Cànaves de Mosso (1653), pare de Joana Axartell i avi del nostre pretendent a l'Orde de Malta, sense fills mascles, la possessió de Son Axartell, antigament Binicreixent, passà al segle XVIII als descendents de Gabriel March i Axartell, el fill del qual retení dita possessió al guanyar un plet sobre el fideïcomís existent. A finals del segle XIX, en passar els bens dels March d'Axartell als Danús com ja s'ha dit, els Brondo reclamaren el fideïcomís sobre Son Axartell; finalment, el 1917, en document privat firmat amb Miquel Danús i Vicens, Dionisia Rotten i Gual, vídua i hereva de Nicolau Brondo i Bellet renuncià als drets sobre el fideïcomís (*cfr.* Arxiu de Ca'n Danús, ABD 1165, 1166; BSAL, XXI, 292)

¹⁹ MATEU ROTGER I CAPLLONCH: *Historia de Pollensa*, I, Palma, 1967, 49.

²⁰ Segons la catalogació de J. GALEA: *A Catalogue of the Manuscript Volumes ...*, la carta dirigida al Batlliu de Mallorca quedaria enregistrada a la Secció IX (Arxiu 1200-1648): *Correspondència, 1530-1798* Arx. *Libri epistolarum 1586-1798* de la Llibreria Reial de Malta. Són 464 volums que contenen les cartes o correspondència dels Grans Mestres de l'Orde als monarques europeus, als membres de l'Orde de Sant Joan, i altres persones relacionades amb els assumptes de l'Orde.

²¹ A l'arxiu de l'Orde de Sant Joan, a Pollença, podem trobar un document de 1700 en que apareixen els citats fra Nicolau Abri Descallar, ja Batlliu de Mallorca, i fra Bartomeu Coll, encara prior, entre d'altres, juntament amb el germà major del pretendent, Gabriel March i Axartell, actuant de testimoni en ocasió de la presa de possessió de la parròquia de Pollença per part del nou Batlliu de Mallorca, document que, tot i que el tema és diferent, guarda força similituds d'estil i formalisme amb l'expedient que tractem. (Arxiu Municipal de Pollença (A.M.P.), Curia del Temple i de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, *Llibre de Manaments 1699-1763*, f. 16. Vegi's també la transcripció del document citat a M. ROTGER: *Historia de Pollensa*, II, xv-xviii.

6.- Les certificacions dels Comissaris instructors d'havèr procedit a la instrucció del procés amb la diligència i rigor segons costum de l'Orde de Malta, i que d'ell se'n deriva informar favorablement del pretendent. S'adjunten a l'expedient del procés, el qual es remet a Barcelona per a estudiar el nomenament per part del Capítol Provincial de Catalunya (21 d'octubre de 1686).

7.- La reunió del Capítol Provincial de Catalunya en la que es procedeix a obrir l'expedient rebut, es discuteix, i s'aprova, mitjançant votació, informar a favor del nomenament (14 de maig de 1687).

Com es veu, els interrogatoris (parts 3, 4 i 5) es feren en un termini de menys de quinze dies, mentre que en conjunt la fase corresponent a les proves durà menys d'un mes (del 23 de setembre al 21 d'octubre de 1686). Aquest període fou curt si el comparem amb el temps transcorregut fins la reunió del Capítol Provincial del Gran Priorat (quasi set mesos), i fins i tot des de que fou enviada la butlla des de Malta a Mallorca (tres mesos). És molt probable que es tingués previst tot per iniciar la fase de proves coincidint amb el compliment dels vint anys del pretendent pel mes d'octubre de 1686. En total, contant a partir de l'emissió de la butlla, el procés durà prop d'un any, (del 22 de juny de 1686 al 14 de maig de 1687) tot i que realment fou més llarg, encara que no podem precisar-ho, ja que no consta la data de sol·licitud del pretendent i la seva personació prèvia. Seguidament es detallen les parts assenyalades.

L'acte de recepció de la butlla i el manament d'execució

El document comença amb l'expressiu encomanament:

En nom de Nostre Señor Deu Jesuchrist y de la Gloriosa Sempre Verge Maria Mare Sua Señora Adorada Nostra é, del gloriós Sant Joan Baptista Amen en la Ciutat de Mallorca als vintitres dies del mes de Setembre any de la Nat. del mateix de Milsiscens Vuytanta Sis trobantse personalment constituïts dins la Curia del Batlliatge de Sant Joan de Hyerusalem situada en la plassa de les Corts de dita Ciutat lo Ilustre fra Nicholas Abri Descallar Cavaller de dita Religió y Comendador de Vilafrancha del Priorat de Cataluña y lo Reverent fra Barthomeu Coll prevere y capella de dita Religió Prior de Sant Joan del Mar y de Pollensa del mateix Priorat de Cataluña = y en dit lloch axi mateix personalment trobat lo Reverend pare fra Jaume March prevere Religiós del mateix convent de Sanct Domingo orde de predicadors ab los testimonis y Notari devall scrits el qual en nom y per part del Dn Francesch March y Axartell Mallorqui son germa presenta unas lletres de Comissio del Excelentissim Señor Gran Mestret dats. en Malta en Convent als 22 del Mes de Juny prop passat del corrent any 1686 referendadas ablo sello de la Bulla Magistral als dits Comanadors Descallar y Reverend fra Barthomeu Coll prevere y Prior ,

determinant l'objecte:

per efecte de rebre informació de la limpiesa y consanguinitat del dit Francesch March y Axartell per obtenir lo habit de dita Religio en grau de frare capella.

A continuació, un cop verificada formalment l'autenticitat de la butlla, els comissaris accepten amb voluntat diligent l'encàrrec en presència de testimonis:

y vistas per dit señor Comenador Descallar y fra Barthomeu Coll prevere las ditas lletras de Comissio ab lo honor y reverentia deguda trobaren aquellas no estar visiadadas cancelladas ni borradas ans be netas de tot genero de suspita y encontinent lo dit P. fra Jaume March Prevere en nom y de part del dit Francesch March y Axartell son germa a dit Comenador Descallar, y fra Barthomeu Coll prevere Prior se servissen ses merces com ha dos dels ... en la referida comissió rebren la informació disposada en ella e los dits Comenadors fra Nicholas Abri Descallar y Prior fra Barthomeu Coll respongueren que com ha fills de obediencia se offerian promptes en obeir las ordes de Son Superior De tot lo qual a requisició del dit Reverent P. fra. Jaume March prevere en dit nom se ha continuat lo present acte pel discret Miquel Pons per Auctoritat Real Notari Publich de Mallorca essent presents per testimonis per adasso cridats Anthoni Matheu Fuster y Corredor de Coll y Anthoni Company criat de la familia del Molt Honorable Señor Bailiu de Mallorca fra Don Guillem Brondo que sia per eterna memoria.

Seguidament, l'expedient conté una còpia de la Butlla Magistral del Gran Mestre, escrita en llatí, de la qual el notari en certifica la transcripció. Va dirigida als *nobles i estimadíssims* Comenadors del Priorat de Catalunya fra Don Anthoni de Puigdorfila de Coplliure, Don Nicolau Descallar de Vilafrancha, Don Jacinto de Berga de la Amella, i a Don Arnau de Bordils i a Don Barthomeu Coll Prior de Sant Joan de Mar i de Pollença. En ella es dona compta com Francesc March fou rebut al Priorat de Catalunya amb sol·licitud de que li fós concedit l'hàbit de Sant Joan en el grau de frare capellà, i que tramitada aquella i reunit el Venerand Consell de l'Orde a Malta s'acordà manar el procés de prova. El notari donà fe com la butlla vingué firmada pel Vicecanceller de l'Orde fra Gaspar de Benanayre, essent refrendada amb el segell de Butlla Magistral. Seguidament, a l'expedient hi trobem inserida la transcripció de la fe de baptisme del pretendent²²:

L'acte de Batisme del dit Francesch March es del tenor seguent= al llibre de Baptismes de la Iglesia Parroquial de la Vila de Pollensa en lo any 1666 recodit en lo archiu de la Curia ecclesial de Mallorca als 3 de octubre 1666 baptisi jo fra Francesch March de Sant Domingo ab llicencia del Prior un fill de Miquel March mon germa y de se muller Joana Axartell fonch li posat nom Francesch foren Padrins Anthoni March mon pare y la señora Joana Martorell y Serre tots casats loco Sigil + = Ita habetur Joannes Anthonius Campaner notty Archivarius Curia eccla Majoricensis=

i el notari, per indisposició, delega en el seu fill:

E lo mateix die 23 de Setembre casi en continent los dits Ilustres Señors Comanadors fra Nicholas Abri Descallar y Reverent fra Barthomeu Coll Prevere Prior per indesposicio del notari infrascrit y no porer passar en la Vila de Pollensa a la qual se han de rebren los testimonis per la present informacio Per ço feren electio verbo de secretari y donaren permis que lo dit notari donas

²² Son pare, Miquel March i Joan, va fer sobre el naixament la següent anotació al llibre de memòries: *A 1 de octubre 1666 perí la dita señora un fill al qual baptisa el pare fra Francesch March de lorde de predicadors foren predins Toni March mon para y la señora Juana Serra de Pedrixella tots casats y fonch batissat als 3 de octubre 1666. Memòries dels Baptismes de la Sra Juana March, y Axartell y de sos infants, ABD 1146, 101-102.*

per son substitut a Miquel Pons son fill per ... en escrits la recepcio de testimonis se hauran de rebre de la qual electio se continua lo present acte per mi lo referit notari en presencia de los antecedents anomenats testimonis presents dits señors Comissaris.

La instrucció del procés

S'inicià amb la personació a Pollença el 28 de setembre i amb el solemne jurament simultani dels dos comissaris instructors agafant cadascun un crucifix amb la mà dreta i posant-la sobre l'hàbit i creu de Malta de l'altre.²³ En el Arxiu de la Curia del Temple i de l'Hospital de Jerusalem de Pollença no hem trobat cap referència a l'expedient, ni a la seva instrucció a Pollença.²⁴

e apres al 28 de Setembre any de 1686 haventse conferits y personalment constituïts los dits señors Comenadors fra Nicholas Abri Descallar y Prior fra Bartheu Coll Prevere Comissaris ab lo Secretari substitut del dit notari en la Vila de Pollensa per efecte de executar las presinsertadas lletras de Comissio Primerament y antes de todas cosas presentaren jurament solemne a Deu Nostre Señor Deu Jesuchrist posant lo en la sua ma dreta sobre lo habit y creu de lo altre comissari y lo altre de lo altre ad in iurem de que se hauran be rectas y llealment en lo exercici de las lletras de Comissio.

A continuació l'expedient relaciona la llista de 12 preguntes a fer als testimonis, les quals la butlla ja indicava en llatí:

y proseguiren en la recepcio de los testimonis interrogats aquells sobre los interrogatoris següents

= Primo sian interrogats los testimonis si coneixan a Francesch March y Axartell qui novament se es presentat per obtenir lo abit y creu de fratre Capella Conventual de la Religio de Sanct Joan de Hierusalem

= Item sian interrogats si ell dit testimoni sie parent del dit presentat que sia dins del quart grau.

= Item sian interrogats si saben o han entes a dir si lo dit Francesch March y Axartell sie fill legitim y natural de legitim carnal matrimoni procreat de llegendims pare, mare, avís y avias, paternals y maternals y declarar de quins llinatges y apellido eran

= Item sian interrogats si saben o han entes a dir si lo dit Francesch March y Axartell sia o tinga crigo o decendencia o part o quart de Jueus,

²³ L'hàbit de l'Orde en els primers temps era comú a tots els religiosos: era negre y el mantell del mateix color, amb caputxa punxaguda. Al costat esquerre portava una creu de tela blanca de vuit puntes. Quan l'Orde prengué caràcter militar, per distinguir els cavallers dels servents, el Papa Alexandre IV disposà que els cavallers fossin els únics que en el convent portessin el mantell negre, i que en campanya empressin una sobrevesta vermella amb una creu blanca, igualant-lo així amb l'estendard de l'Orde que era de gules amb la creu de plata (*cf.* J. SALVA: *La Orden de Malta y las acciones navales españolas contra turcos y berberiscos en los siglos XVI y XVII*, 13)

²⁴ A.M.P., Curia del Temple i de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, *Llibre de Manaments*, 1682-1689, núm. 649.

Moros, Conversos Serrahins Mahometas, o, semblant mala classa o si son estats penitenciat per lo tribunal de la Santa Inquisició o si tenen fama o suspensio de alguna de ditas cosas

= Item sian interrogats si lo dit presentat sie nat en los limits del Priorat de Catalunya

= Item sian interrogats si lo dit presentat sia estat Religios profes de altra Religio

= Item sian interrogats si saben que lo dit presentat estiga obligat en algun gran deute

= Item sian interrogats si saben que lo dit presentat hagi tractat matrimoni y consumat per copula carnal

= Item sian interrogats si saben si lo dit presentat hagi comes homicidi algu

= Item sian interrogats si saben si lo dit presentat sia de bon enteniment vida fama y costums

= Item sian interrogats si saben si lo dit presentat, los pares, avis y avias, hagen exercit algun art mecanich.

= Item sian interrogats si lo dit presentat los pares, avis y avias, hagen pres alguns Bens de la Religio de Sant Joan.»

Podem observar com la llista d'aquestes preguntes és més completa que la indicada per Salvà,²⁵ malgrat aquí no es faci referència a la necessària complexió robusta del pretendent, sino al seu bon enteniment, vida, fama i costums. En particular, i des de l'òptica actual, ens criden l'atenció algunes d'elles: la llegitimitat de la filiació del pretendent en relació al genuí i cert matrimoni dels seus pares i avis, i el qualificatiu de *gent de semblant mala classe* referit als jueus, conversos, sarraïns, i mahometans. També, com exercir o haver exercit ofici "d'art mecànic" entre els ascendents del pretendent era una causa de rebuig.

En total comparagueren d'ofici un total de 12 testimonis: 6 amb el tractament de *honor*, 5 preveres i un notari. La mitjana d'edat es situà al voltant dels 57 anys, el més jove de 43 anys i el més vell de 81. Pel que fa a Pollença, i almenys en dos casos, els testimonis són veïns de possessions més petites, colindants amb Son Axartell.

A Pollença

Foren escullits 6 testimonis d'ofici, tots naturals de Pollença: Andreu Corró, notari, habitador de Pollença, de 56 anys d'edat; l'honor Llorenç Serra de la possessió de

²⁵ J. SALVA: *La Orden de Malta y las acciones navales españolas contra turcos y berberiscos en los siglos XVI y XVII*, 13-14.

Son Roger,²⁶ de 60 anys d'edat; el reverent Jaume Cànaves, prevere Vicari de l'esglèsia parroquial de Pollença, de 62 anys; l'honor Antoni Roger, de 43 anys; l'honor Bartomeu Cerdà Canaver, de 48 anys, i l'honor Mateu Vila de la possessió de Binimaymó,²⁷ de 57 anys.

A Alcúdia

La continuació del procés en aquesta ciutat a partir del 30 de setembre fou deguda a que els testimonis de Pollença havien manifestat que l'àvia paterna del pretendent, Francina Joan, era natural d'Alcúdia:

Mes quant als xxx dies del dit Mes de Setembre de dit 1686 los dits Señors Comissaris ab lo secretari substitut del Notari infrascrit se constituïren y conferiren personalment en la fidelissima Ciutat de Alcudia per quant Francina Joan avia paternal de dit pretendent es natural de la dita Ciutat y alli prossehiren en la recepció de testimonis interrogant aquells per lo pre incertats interrogatoris

Els testimonis escullits d'ofici foren en aquest cas quatre, tots ells naturals d'Alcúdia: el reverent Agustí Castell, prevere Dr. Teòleg beneficiat en l'esglèsia parroquial de la *fidellssima* Ciutat d'Alcúdia, de 47 anys d'edat; l'honor Jaume Lahirent, de 62 anys; l'honor Pere Onofre Roger, de 52 anys, i el reverent Francesc Cugullada, prevere Dr. Teòleg beneficiat en l'esglèsia parroquial d'Alcúdia, de 47 anys d'edat.

A Ciutat de Mallorca

Poc més d'una setmana després, els comissaris es traslladen a Ciutat per continuar els interrogatoris, puix que segons alguns dels testimonis, l'àvia materna, Maria Campos, n'era natural.

e apres als deu dias del mes de Octubre de dit any 1686 haventse conferits y constituïts personalment en la Ciutat de Mallorca lo dits Senyors Fra Nicholas Abri Descallar y lo Reverent Barthomeu Coll Prevere Prior ab intervenció del Notari infrascrit per efecte de rebre informació del quarto de Maria Campos avia maternal del pretendent per haver entes fonch natural de esta Ciutat de Mallorca y en dit lloch procehiren dits Señors Comissaris en la recepció de testimonis interrogant aquells per los mateixos interrogatoris de sobre incertats

En aquest cas, els testimonis d'ofici foren només dos: el reverent Joan Aleix, prevere beneficiat en l'esglèsia parroquial de Santa Eulària, natural de Ciutat, de 81 anys d'edat, i el molt reverent senyor Guillem Guixar, prevere Dr. Teòleg beneficiat de l'esglèsia Catedral de Mallorca, de 69 anys d'edat.

²⁶ Apodat *fava*, apareix citat també a l'expedient del fideïcomís de Son Axartell com a veï (ABD 1173), a mitjans del segle XVII. Encara que avui existeix Ca'n Rotger, probablement donà nom a la petita possessió veïna que es coneix avui en dia com Ca'n Fava, colindant pel nord amb Ca'n Axartell. En el repartiment del districte de Pollença formava part de l'alqueria Beni-Creixens (M.ROTGER: *Historia de Pollensa*, I, xiv)

²⁷ Actualment Binimaymó correspondria a la possessió de Son Vila, que fa partió amb Ca'n Axartell i també amb Ca'n Fava i Ca'n Rotger (ABD 1147). És probable que sigui l'alqueria Aben-Maymon que figura al Repartiment del terme de Pollença (M.ROTGER: *Historia de Pollensa*, I, xiv)

Les respostes dels testimonis

Presten jurament tots ells amb la fórmula afegida de "prometre dir veritat". Però podem observar com la manera de jurar dels testimonis és diferent pels religiosos: mentre que els seglars juren a Jesucrist sobre la creu de vuit puntes de l'hàbit del Comenador, en presència i assistència de l'altre comissari, els preveres juren només *in verbo sacerdotalis*.

En general, les respostes a les mateixes qüestions són breus, força semblants i sempre a favor, o almenys fent constar "no saber res en contrari" sobre la pregunta formulada.

Tots els testimonis manifesten conèixer força la família March de Binitiger i els Axartell, per notorietat local o per haver-los tractat personalment, fins i tot fora de Pollença, amb l'excepció de l'àvia materna, Maria Campos, casada amb Jaume Axartell, ciutadà militar. Aquesta era filla del notari Miquel Campos de Ciutat i de Gabriela Ciurana de Petra, però cap dels testimonis en fa menció a l'expedient, acceptant-se d'alguna manera implícitament la seva nissaga²⁸, i et de la justificació de la instrucció de proves a Ciutat. En algun cas, el testimoni manifesta no conèixer el pretendent Francesc March degut a la diferència d'edat entre ells; no obstant el declarant manifesta estar-ne assabentat de les qualitats "de pacífic, de bon enteniment, vida i costums" o les assumeix per defecte en raó de conèixer la seva família. En particular, en relació a la quarta pregunta, és comuna la declaració:

son tinguts y reputats per limpios de las manchas que anomena lo interrogador y tal es la veu y fama publicha en esta Vila

En relació amb aquesta mateixa pregunta cap dels testimonis fa referència, si més no per referències de tercers, a un procés instat pel Sant Ofici contra l'avi patern del pretendent, Jaume Axartell i Cànaves de Mosso, uns cinquanta anys abans, no per raons de persecució religiosa, sino per ser sospitós en la mort de Pere Jordi Alemany, familiar del Sant Ofici, d'una arcabussada, el 23 de febrer de 1635.²⁹ De resultes d'aquest procés, dit Jaume Axartell, ciutadà militar, fou condemnat a l'entrega temporal dels fruits de Son Axartell.³⁰ Això afectà durant una vintena d'anys als qui percebien censals, que es

²⁸ Es tractava també de mà major, amb béns a Sòller. En efecte, Miquel Campos figurava aleshores a Sòller amb un capital de 10463 lliures. El seu fill Antoni figurava a Pollença amb 6798 lliures de les quals corresponien 3400 lliures en bens agraris a Sòller. (M. FERRER FLOREZ: *Población y propiedad en la cordillera septentrional de Mallorca*, Palma, 1974, II, 476, 489. A l'arxiu Danús hi figuren albarans i alguns actes sobre propietats dels Campos a Sòller, heretat segurament de Maria Campos.

²⁹ Arxiu Diocesà de Mallorca (A.D.M.), Llibres Sacramentals de Pollença, Defuncions 1605-1639, 1/90-D/2.

³⁰ Fou-li imposat pagar 1000 £ (ABD 1168) i probablement també desterrament, malgrat no n'hem trobat d'això últim constància documental explícita, excepte que visqué molt de temps fora del Regne de Mallorca (el 1654 tenia el grau de tinent, vivint a Barcelona). Del llibre d'albarans de Jaume Axartell, en anotació del 15-3-1636, consta com la Inquisició mana cobrar 118£ 6s. del dipòsit de l'arrendament de Son Axartell:

Nos los Inquisidores Apostolicos contra la heretica Pradad. y apostasia en la Ciudad y Reyno de Mallca. e Islas adyacentes de todo este nuestro distrito por auctoridad appca. mandamos al noble D. Juan Sunyer receptor deste Sto. Officio que del deposito esta en su poder del arrendamineto de la possession de Jayme Axertell de la vila de Pollenca pague a Sebastián Llodra Alcayde de las carceres deste Sto Officio ciento y diez y ocho libras seis sueldos es a saber al dicho Alcayde secenta libras por las guardas personales que de dia y noche ha echo (sic) a los presos inculpados en la proditoria muerte de Pedro Jordi Alemany familiar del Sto. Officio y sinquenta y ocho libras seis sueldos a los secretarios y otros ministros por sus derechos así processales como personales pertenecientes ala dicha muerte

veien obligats a dirigir les seves peticions de cobrament i queixes a l'inquisidor del Sant Ofici, i fins i tot portà a diversos concursos de creditors i a la posta de Son Axartell en subhasta pública, encara que finalment no entrà en execució.³¹

En relació a l'exercici d'oficis amb mala reputació, cal observar com la condició de pagesia benestant no ho era, ans bé constituïa un motiu de lloança per la majoria dels testimonis. Les respostes són més extenses en aquest punt. Per exemple:

no haben exercit ningun art mecanich ans be sempre los he vist viure opulents en las suas terres posseheixen en la present vila» (...) «e dix no se tal cosa antes be los he vist viure sempre lucidament en los bens tenen en la present Vila» (...) «e dix no se tal cosa ans be sempre los he vist viurer de sos bens» (...) «sempre los he vist viurer lucidament en las suas terras y ocupar puestos de la Vila» (...) «e dix ni el pretendent ni sos majors may han exercit tals officis ans be sempre los he vist viurer opulents en las suas terras com a pagesos» (...) «e dix no se haben exercit ningun art mecanich ames be pagesos de los mes lucidos de Pollensa» (...) «e dix tenen Antiguidat de pagesos Idalgos lo mes lucit de la part forana

Del peu de la declaració de cada testimoni en podem deduir el seu grau d'instrucció: en efecte, quan manifesta no saber escriure (quatre dels testimonis, tots ells amb el tractament de "honor") firma amb un senyal sobre la creu de l'Orde.³² En totes les declaracions firmen també els comissaris.

Les certificacions dels comissaris instructors

Acabada la fase de prova, l'expedient conté les conclusions dels comissaris en relació als interrogatoris efectuats, fetes el 21 d'octubre, és a dir, onze dies després d'acabada la instrucció de les proves. En els texts d'ambdúes declaracions, gairebé idèntics, els instructors fan constar la manca d'inconvenients contraris a l'acceptació del pretendent, recomenat-ne doncs explícitament la seva admissió:

Jo fra Nicholas Abri Descallar altre dels Comissaris de les presents proves del Dt. Francesch March y Axartell Mallorquí per obtenir lo habit y Creu de Frare Capella Conventual de Nostra Sagrada Religio certifique ... que aquellas son fetas ab tota diligencia y cuidado com formantnos entot alo stil de Nostra Sagrada Religio y inseguint lo orde sens ordena en las lletras de Commissio de la Em^a lo Sr Gran Mestre y Vd^o Concell que nos foren presentades y per quant en vista dela informacio havem rebut nose ha trobat cosa en contra de la dita Nra Sagrada Religio statuts y novas ordinacions de

conforme la quenta hecha por menudo que con esta y su carta de pago seran bien dadas dada en la Inquisición de Mallorca á 15 de Marzo de 1636. (ABD 1156.)

Vuit anys després es segueix trobant constància documental de les indemnitzacions:

Jo Llorens Busquets notari dich que som satisfet y pagat de la Sra. Maria Axartell y Campos muller del Señor Jaume Axertell absent del Regne pagant per la Sra Joana Bàrbara Alemany y Catala del salari de un acte que en mon poder firmaren en favor de dita Sra Alemany y Catala dita Sra Maria y la Sra Joana Axertell y Canaves V^o als 6 Juny 1643 ab que prometeren ditas Sras Axartells pagar tots los gastos causats y que se porien causar en la Causa aportada en el S. S. C. de la Sta Gnal. Inquisitio contra dit Jaume Axertell y guardar per ells indemne dita Sra Alemany fet als 14 de Janer 1634. (ABD 1156). El 1654, ja casada la seva filla amb Miquel March, encara trobem l'assumpte inconclús.

³¹ Tot aquest assumpte generà nombrosa documentació, que compren des de 1637 a 1654 (ABD 1169.)

³² *...et quia dixit scribere ne sire Signum Santissime Crucis manu propria signavit.*

aquella que impesca noser enmes per frare Capella Conventual de Nron habit y Religio perço las passo per bonas y validas sens que hi hage ningun genero de suspita y so de parer sia admes per frara Capella Conventual de Nron habit y religio y aques es lo meu parer de que done fe firmo de la propia ma y sello de mes armas en Mallorca al 21 de Octubre de 1686

Fra Nicholas Abri Descallar

Locus -----Sigilli-----Comissari

Jo fra Barthomeu Coll prevere Prior altre dels Comissaris de las presents provas del dit Barthomeu (sic) March y Axartell Mallorquí per obtenir lo habit y creu de frare conventual de nra Sagrada Religio certifico ... que aquellas son fetas ab tota diligencia y cuidado conformantnos entot alo stil de Nra Sagrada Religio y inseguint lo orden sens hadonat en lletres de Comissio de la Em^a lo Sr Gran Mestre y Vd^o Concell que nos foran presentadas y per quant vista delas informacions havem rebut no se ha trobat cosa en contra de la Nra Sagrada Religio statuts y novas ordinacions de aquella que impesca no ser admes per fr. Capella Conventual de nostron habit y religio per ço las passi per bonas y validas sens que y hage ningun genero de suspita y so de parer sia admes per fr. Capella Conventual de nostron habit y religio y aquest es lo meu parer que dono fe y firmo de la propia ma y sello ablo sello de mas armas en Mallorca als 21 de Octubre de 1686

fra Barthomeu Coll prevere Prior

Locus-----Sigilli-----Comissari»

La deliberació del Capítol provincial de Catalunya

Havent rebut l'expedient, el 14 de maig de 1687, gairebé set mesos després, es reuní el Capítol Provincial del Priorat de Catalunya a la seva seu, al carrer de la Riera de Sant Joan de Barcelona, per decidir sobre la causa. Hi assistiren els comenadors fra Feliciano Sayol de Dermens, rebedor y lloctinent del Gran Prior de Catalunya fra Arnau de Serralta,³³ i fra Josep de Vilallonga de Tortosa, i fra Ignasi Sala i de Miralles, Prior de Palau, fra Jerònim Benanayre Prior de Riusech,³⁴ i fra Anton Aristor, Comensal³⁵ de l'esglèsia de Sant Joan, a més del notari Pere Lloses.

En aquest acte, el lloctinent Sayol donà compte de la recepció de l'expedient. De manera minuciosa, es descriu que havia arribat en una plica fermada amb fil de cusir, adreçada a l'Assemblea del Priorat de Catalunya. Es detalla com el notari Pere Lloses procedí a obrir la plica, vegent que contenia el procés de proves del pretendent Francesc March i Axartell, i que, per ordre del Capítol, procedí a llegir la butlla del Gran Mestre. Seguidament, es dona compte de les certificacions dels comissaris instructors,

³³ El mallorquí fra Arnau de Serralta havia estat nomenat el 1680 pel Gran Mestre Nicolau Cotoner com a lloctinent seu (J. SALVA: *La Orden de Malta y las acciones navales españolas contra turcos y berberiscos en los siglos XVI y XVII*, 325).

³⁴ Probablement amb parentiu amb el Vicecanceller de l'orde, fra Gaspar de Benanayre, la signatura del qual era al peu de la butlla que manà l'inici de l'expedient.

³⁵ Beneficiat o prebendat amb dret de participació a taula i a fer refeccions monàstiques.

autenticades pels seus respectius segells, firmes, i formes solemnes. A continuació, es procedí a la discussió i a la votació, prèvi jurament de no revelar el contingut del que venia escrit en l'expedient, sempre d'acord però amb els manaments i estatuts de l'Orde. La votació es feu fent servir glans, i no apareguent cap discrepància, es procedí a donar per bones les proves contingudes a l'expedient, decisió supeditada en tot cas a la voluntat final del Gran Mestre i del seu Consell.³⁶ Finalment es procedí a remetre a Malta una còpia de l'expedient juntament amb una còpia del present acte.³⁷

L'expedient acaba amb la certificació que sobre l'acte feu el notari, en llatí. La transcripció del text corresponent a la reunió i deliberació en aquesta part del procés és tal com segueix:

Sie a tots cosa manifesta com lo any de la Nativitat de Nostre Señor 1687 als catorse dies del mes de Maig de dit any convocat y congregat lo Molt Ilustre y Venerando Capítol Provincial de los Ilustres y Nobles frares Capellans del Orde y Milicia de la Sagrada Casa y Hospital de Sant Joan de Hierusalem del Venerando Priorat de Catalunya dins les Cases del mateix Priorat situades en la present Ciutat de Barcelona en lo Carrer de la Riera de Sanct Joan en la forma acostumada en la qual convocacio entrevingueren y foren presents los Ilustres Fra Don Feliciano Sayol de Dermens, recibidor y llochtinent del Molt Ilustre Señor Fra Don Arnau de Serralta Gran Prior de Catalunya= Fra Don Joseph de Vilallonga de Tortosa Comenadors, Fra Ignasi Sala y de Miralles Prior de Palau, Fra Geronim Benanayre Prior de Riusech y Fra Anton Aristor Comensal de la Ig^a de Sant Joan de la present Ciutat, lo dit Ilustre Señor llochtinent Fra Don Feliciano Sayol presenta a dit Vend^o Capítol Provincial una plica closa y al rodedor della ab fil cusidor lo sobre scrit de la qual venia dirigit ala Veneranda Asamblea del Molt Ilustre Priorat de Catalunya {Barcelona} de la Religio de Sanct Joan de Hierusalem rabut la qual plica en lo modo dal dit present acta de manament de dit Vd^o Capítol Provincial per mi Pere Llosas Notari y Secretari de aquell fonch oberta y desclosa y se veu dins de aquella contenia lo proces de proves del Dt Francesch March y Axartell Mallorqui per obtenir lo habit y Creu de frare Capella Conventual de dita Sagrada Religio fet y culminat per lo Ilustre Señor Fra Nicholas Abri Descallar y per lo Rnt fra Barthomeu Coll Prior de Pollensa Comissaris elegits y anomenats per lo Eminentissim Señor Gran Mestre de dita Sagrada Religio ab Bulla Magistral dada en Malta als vintidos de Juny prop passat, lo qual axi mateix de manament de dit Vd^o Capítol Provincial fonch llegit per mi dit Pere Llosas y aquell ohit y ben entes per dit Sñor llochtinent y demes señors en dit Vd^o Capítol Provincial assistints, y tambe vistas las relacions de dits Señors Comissaris al peu de dit proces de llurs propias mans firmadas y celladas ab llurs sellos acostumats y demes solempnitats despedides, dit Ilustre Señor Llochtinent y Vd^o Capítol Provincial agut primer entre ells madur colloqui y prestat lo solit jurament de no revelar lo contengut en dit proces servant empero les ordinacions y statuts de llur Sagrada Religio ab scrutini de bellotas ni nou

³⁶ La decisió sobre l'admissió estaria enregistrada segons la catalogació de la documentació de l'Orde de J. GALEA: *op. cit.*, als llibres del Consell, a la Secció II (Arxiu 73-254): *Libri conciliorum, 1459-1797*. Els originals estan als arxius 73-167, mentre que les signatures 168-195 són còpies. Els registres dels *Libri conciliorum* registren les transaccions del Consell de l'Orde sobre promocions, pensions i admissions a l'Orde.

³⁷ Estaria enregistrada a la Secció IX (Arxiu 1200-1648): *Correspondència, 1530-1798* Arx. *Libri epistolarum 1586-1798* de la Llibreria Reial de Malta (*cf.* J. GALEA: *op. cit.*)

discrepant passaren y donaren per bones les dites proves fetes del llinatge del dit Francesch March y Axartell en frare Capella Conventual de dita Sagrada Religio, si empero a Sa Eminencia lo Gran Mestre y ha (sic) son Sacro Concell aparexera la admissio, o, repulcio, manant a mi dit Pere Llosas Notari y Secretari predit que totes las sobre ditas cosas per son orde continuas y de aquellas juntament ablo proces de ditas provas copia remeter a Sa Eminencia lo Gran Mestre al Ilustre Priorat de Catalunya, totes les qual coses foren fetes en la present Ciutat de Barcelona dins las casas de dit Priorat y en la ... del Vd^o Capitol Provincial Die Mes y Any sobredit

Un cop aprovada l'admissió, el novici quedaria obligat a romandre en comunitat abans de la recepció definitiva. Transcorregut l'any de prova, tenia lloc la solemne cerimònia d'admissió. El novici es presentava davant l'altar vestit amb hàbits seculars i portant una espelma encesa en una mà, i després d'haver oït missa i combregat es dirigia al Gran Mestre demanant-li ésser admès. En resposta, aquest li exposava els deures a que s'obligava. Després, el novici prestava jurament de no pertànyer a altre orde, no ser esclau, ni ésser perseguit per deutes, no haver contret matrimoni ni celebrat esponsals. Feia seguidament els vots d'obediència, de pobresa i castedat, i a continuació se li imposava el mantell de l'Orde i la creu sobre el pit, rebia l'òscul del Gran Mestre, i era finalment abraçat pels cavallers presents com a nou germà.³⁸

No en tenim més notícia des d'aleshores, excepte que fra Francesc March tingué la desgràcia de morir jove, als trenta anys, portant-ne escassament deu com a frare capellà de l'Orde de Malta, estant embarcat a Xipre. Al registre parroquial de Pollença, el 24 de juliol de 1696 es va escriure:³⁹

Fra Francesch March, fill de Miquel y de Joana Axartell, de l'Orde de Sant Joan, morí en la ciutat de Zipra, a una "Esglesia de grecs", fet conegut per unes cartes que van rebre els seus parents.

La seva mort quedà enregistrada també amb una entrada al llibre de memòries de sa mare,⁴⁰ on podem llegir, a continuació de l'anotació de baptisme:

hagué nom Francesch, el qual fonch religiós de Sant Joan de Hierusalem y essent pre. annant embarcat en les galeres morí y fonch enterrat en la Ciutat de Cipre. Anima eis in pace requiescat.

Sumari i conclusions

Hem presentat un expedient de proves de la segona meitat del segle XVII per a nomenar un frare capellà conventual de l'Orde de Sant Joan, disseccionant-ne les seves parts i relacionant-les amb altres fonts documentals públiques i privades. L'expedient es forma en el context històric del Priorat de Pollença, sota la dependència jeràrquica del Batlliatge de Mallorca i del Gran Priorat de Catalunya, dintre de la "llengua" d'Aragó.

³⁸ J. SALVA: *La Orden de Malta y las acciones navales españolas contra turcos y berberiscos en los siglos XVI y XVII*, 13-14.

³⁹ A.D.M., Llibres Sacramentals de Pollença, Defuncions 1605-1639, I/90-D/6.

⁴⁰ *Llibre de memòries de Joana Axartell*, ABD 1146, 102.

En resum, observem com el pretendent sol·licita la seva admissió als caps del Gran Priorat en el que és nat (el de Catalunya, del que depèn jurisdiccionalment el Priorat de Pollença), com la petició és elevada al Consell de l'Orde amb seu a l'illa de Malta, com s'emet una butlla per part del Gran Mestre dirigida al batlliatge de Mallorca, aportada pel germà del pretendent, en la que es nomenen comissaris als efectes a dos membres del batlliatge ordenant-los iniciar tot un seguit d'estrictes interrogatoris sobre el pretendent i la seva nissaga. Finalment, els resultats són sotmesos a l'aprovació del Gran Mestre i del seu Consell, amb el vist i plau previ del Gran Priorat de Catalunya, i així el pretendent obtindria l'hàbit de l'orde, encara que l'expedient no dona més dades sobre això últim.

Cal destacar, per una part, que tot i la sol·licitud amb personació del propi pretendent, la iniciació de tot el procés es fa a instància del propi Gran Mestre amb la referendació del seu Consell, per intermediació del germà del pretendent. Desconeixem si aquest procediment pot considerar-se normal ja que, malhauradament no hem tingut a l'abast altres expedients similars ni fonts que en donessin detalls o servissin de comparació. En qualsevol cas suposa un grau d'influència gens menyspreable, sobretot si tenim en compte que el Gran Mestre erà italià, i que caldria esbrinar tal vegada a partir d'una recerca documental al propi arxiu de l'Orde, en particular, i possiblement, en els *Libri epistolarum*.

Per altre, pel que fa al context social, el pretendent és un fill no hereu d'una família força representativa de la pagesia benestant de Pollença de l'època, la qual, almenys en una de les quatre branques, trobem emparantada tres-cents anys enrera, amb llinatges de *provada noblesa* de Ciutat. Com assenyala M. Ribas de Pina,⁴¹ la sol·licitud de l'hàbit dels Hospitalers per part de famílies que s'anaven incorporant a la noblesa per als seus fills fadrísters i el seu ingrés a l'Orde venia a constituir una mena de revàlida de la seva carta d'hidalguia degut al rigor que s'exigia a les proves, portades a les vuit branques, fins a cent anys enrera. En aquest sentit, en el context de l'expedient estudiat, podem observar com les proves es porten només a les quatre branques del pretendent.

Tot i que, dins l'abast de la documentació privada consultada, no sembla que hi hagués realment i estricta cap impediment en contra del que entenem era l'esperit i rigor de la "puresa i consanguinitat" que es tractava de provar amb les dotze preguntes formulades als testimonis, existien fets dins l'entorn familiar del pretendent, que sembla haurien d'haver tingut un cert pes en contra, que es silenciaren del tot, com ara el contenciós amb el Sant Ofici per raó d'implicació en homicidi i les relatives dificultats econòmiques, tot i que ja superades trenta anys enrera, de l'avi matern i de la mare del pretendent per fer front per una part a la sanció i per altre a les obligacions de la seva hisenda amb els censalistes i creditors públics.

Hem constatat també com aleshores existien alguns antecedents recents d'una relació prèvia amb l'Orde en l'entorn pròxim del pretendent. Així, per exemple, vint-i-sis anys abans, el 1660, trobem com Jaume Axartell, avi del futur pretendent Francesc

41 *Libre de memòries de Joana Axartell*, ABD 1146, 102.

March, es cuidava d'enviar una partida de baptisme i alguns queviures al seu nebot Gabriel Cànaves i March que vivia a Malta.⁴²

Tenim constància d'altres pollencins que professaren també l'hàbit de l'Orde a través de les inscripcions en els registres de defuncions,⁴³ com també apareixen membres en altres poblacions a la mateixa època,⁴⁴ malgrat que possiblement no és aquesta una font exhaustiva.⁴⁵ Tampoc sembla ser-ho Ribas de Pina quan relaciona una llista de cavallers que pertanyeren a l'Orde de Sant Joan en la qual no hi figuren ni Francesc March ni els altres citats, com tampoc alguns dels llinatges previament citats per dit autor com pertanyents.⁴⁶

En qualsevol cas, és un fet documentat que durant el segle XVII a Pollença hi havia una forta endogàmia entre les principals branques de la mà major: els March, els Martorell, els Cànaves i els Axartell, en l'entorn de la qual es propicià l'ascens de diversos pollencins a alts càrrecs de l'església i de l'Orde de Malta. Per exemple, cal destacar a Joan Baptista Desbach i Martorell (1617-1688) Inquisidor General del Regne de Mallorca, Bisbe d'Urgell i Copríncep d'Andorra, i el Gran Prior i Bisbe de Malta fra Jaume Cànaves i March (1653-1721).⁴⁷ Amb la documentació emprada hem constatat

⁴² Gabriel Cànaves i March era fill d'Antoni Cànaves de Mosso i de Joana March, germana de Miquel March i Joan i per tant cosí germà del futur pretendent Francesc March i Axartell per part de pare. Per altre banda, Antoni Cànaves de Mosso era germà de Joana Cànaves de Mosso amb qui casà Jaume Axertell en segones núpcies. L'estiu del 1660 Jaume Axartell anotà al seu diari: "al 28 Juiiol 1660 pagí a M^o Joan Farrer notari 1 £ 3 s per traure al batisma de Gabriel Caneves per enviar a Malta mes per al patro Antoni Blasco lie enviati a Malta 12 peces de formatge y une sallera de taperes que tot costava 8 £ 12 s y allo fonch als 9 Agost 1660 (...)", *Llibre de memòries de Jaume Axartell*, ABD 1144.

⁴³ Al registre de defuncions de Pollença consta com a primers d'abril de 1699 arribà notícia de Malta de que pel mes de novembre de l'any anterior havia mort "fra Pere March, fill de Pere, natural de Pollença, religiós de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem. Se sap pel Rnd. Prior de la Parròquia fra Barthomeu Coll prev. que ha tingut carta del Molt Rnd. fra Pere Via prev. i Prior de l'església de Sant Joan de Jerusalem a Malta, datada el 13 de desembre de 1698", A.D.M., I/90-D/6; *cf.* ANTON PUJOL BERTRAN: *Aspectes sanitaris de Pollença. Segle XVII*, Anuari Ajuntament de Pollença Any III n^o2, agost 1992, p. 90.

⁴⁴ Per exemple, a Porreres; en una recerca casual, hem trobat a Antoni Nebot del Puig, de la mà major de Porreres, que fou Comenador de l'Orde de Sant Joan. En tenim notícia per una carta datada a Malta el 24 de setembre de 1632, que figura inserida a la plana de la inscripció de defunció, en la qual el Comenador de Malta fra Francesc Anglada comunica la mort al rector de Porreres el Dr. Francesc Llompart i li manifesta l'obra pia deixada pel finat. (Parròquia de Porreres, *Liber Mortuorum* Tom V 1634-1657.)

⁴⁵ Les anotacions, generalment als efectes de cumplir la manda pia del difunt, enregistren els qui efectivament n'havien feta i se'n tenia constància del seu òbit, però no corresponen necessàriament a persones nascudes a la localitat. Per exemple, al registre de defuncions de Porreres trobem el 10 de desembre de 1655 la de fra Berenguer d'Oms Comenador de Sant Joan (ibidem, p. 289 vta.). No obstant això, de vegades s'anota la defunció del membre de l'Orde sens fe referència a la seva manda pia (vegi's per exemple la nota núm. 43 i la del propi fra Francesc March.)

⁴⁶ El propi M. RIBAS DE PINA: *op. cit.*, a la *Lista de los caballeros mallorquines que han pertenecido a la Orden de San Juan, tomada del manuscrito de D. José Desbrull y Boil de Arenós*, B.S.A.L. Vol. XXI, pp. 290, adverteix que algunes de les dades de la llista poden ser qüestionables, en particular les extretes del *Nobiliario Mallorquin* de J. M. BOVER (Palma, 1850). En aquest sentit, vegi's com alguns dels llinatges citats inicialment (p. 245) no apareixen després a la llista detallada. Caldria interpretar la no aparició d'alguns llinatges com que la llista esmentada fa referència únicament als membres que portaven armes i no pas als capellans; existeix algun grau de confusió pel que fa a denominar "cavallers" a tots ells (*cf.* M. ROTGER: *Historia de Pollensa.*, II, 10), o només als portadors d'armes (*cf.* A. LE-SENNE: *Canamunt i Canavall*, Palma, 1981, 36.) En aquest sentit, vegi's com el propi text de l'expedient, al començament, es refereix a fra Nicolau Abri Descallar com Cavaller mentre que es refereix a l'altre comissari fra Barthomeu Coll com prevere capellà.

⁴⁷ El Bisbe Joan Baptista Desbach i Martorell fou Vicari General del Bisbe de Mallorca D. Pedro Manjarres de Ileredia (1662), i Consultor (1659), Jutge de bens (1660), Ordinari (1670) i Promotor fiscal (1672) del St. Ofici, Inquisidor Major del Regne de Mallorca i Bisbe d'Urgell i Copríncep

com l'ascendència, almenys en el cas dels Axartell, no és limitava exclusivament a l'entorn de la mà major de pagesia benestant local, sino que estava relacionada d'antuvi (s. XIV) amb llinatges no comuns a l'entorn local.

En aquest sentit, podem veure com l'ambient social de la família del pretendent no es limita a una mà major estrictament local sino que, en el ventall de la primera meitat del segle, trobem en ella, almenys parcialment, tot un seguit de parentius encadenats amb estaments nobles o de recent ennobliment, tant de la part forana com de Ciutat,⁴⁸ la qual cosa de pas ens mostra un cop més com en aquests anys els membres enriquits dels estaments inferiors s'integren dins els grups superiors.⁴⁹

Malauradament,⁵⁰ en el moment d'escriure aquest text, no hem pogut establir amb total certesa el parentiu de Francesc March i Axartell amb el Bisbe Desbach i Martorell ni amb el Bisbe de Malta fra Jaume Cànaves i March, tot i que amb les dades emprades en el context que hem analitzat sembla força probable⁵¹, en particular amb aquest últim, i que hipotèticament podrien ajudar a establir la verisimilitud d'una influència en la decisió del Gran Mestre d'ordenar l'inici de l'expedient.

d'Andorra (1681). Protegí estretament a fra Jaume Cànaves i March (1653-1721), futur Gran Prior i Bisbe de Malta, fill il·lustre de Pollença i de Palma. (M. ROTGER: *Historia de Pollensa*, pp. 245-255.)

⁴⁸ Per exemple, la branca materna del pretendent Francesc March, els Axartell, emparentada com ja s'ha dit amb els Brondo des del segle XIV (vegi's nota 18). Per altre, l'àvia paterna era un Joan, dels Joan d'Alcúdia, privilegiats pel rei Carles V pels serveis prestats durant les germanies (J. M. BOVER: *op. cit.*, p. 207); a la vegada, trobem a una d'aquests Joan, Elisabet Joan, com cunyada de Francesc Llompart, doctor en drets, de la mà major de Porreres, net de paraire, mort assassinat el 1644 en un de tants incidents entre Canamunt i Canavall (A. CAMPANER: *op. cit.*), i al seu torn cunyat del famós mercader Joan Mir, originari de Sa Pobla, que aconsegueix un ràpid cavalleratge pels serveis econòmics prestats al rei Felip IV (J. M. BOVER: *op. cit.*, p. 233; J. ALZINA, C. BLANES, P. PIOL, A. LE-SENNE, A. LIMONGI, A. VIDAL: *Història de Mallorca*, II, Palma, 1994, 51), i com una filla d'aquell, Onòfria Mir casa amb Priam de Villalonga i Brondo, nebot del Batlliu fra Guillem Brondo i Zaforteza, que presideix l'expedient, descendents a la vegada i finalment d'una Axartell, com ja s'ha dit (ABD 1164).

Sense pretendre ser exhaustius, encara és possible trobar més relació amb l'Orde: per exemple trobem a Francina Joan, filla de l'abans esmentada Elisabet Joan d'Alcúdia i d'Andreu Mesquida de Porreres, aquest últim a la vegada concunyat de Francesc Llompart, casada amb Alfons Dusay i Despuig, capità de guerra de Porreres, un dels cavallers que participen en l'estatut de 1647 al Born de Ciutat en ocasió de la pau entre Canamunt i Canavall (A. CAMPANER: *op. cit.*) un parent dels qual, Bartomeu Dusay, veiem al segle XVI, com a cavaller de Malta i capità d'una de les sever galeres (J. M. BOVER: *op. cit.*, p. 154; M. RIBAS DE PINA: *op. cit.*; B.S.A.L. Vol XXI, pp. 228, 337.)

⁴⁹ J. ALZINA: *et al.:op. cit.*, p. 46.

⁵⁰ La informació donada per M. ROTGER: *Historia de Pollensa* sobre l'ascendència de dits varons il·lustres és escassa. Per altre part, els *Llibres Sacramentals de Pollença, Naixaments*, 1/90-B/3 i B/5, Arxiu Diocesà de Mallorca, que correspondrien a les respectives dates de naixement no es trobaren disponibles per consulta degut al seu pèssim mal estat, com tampoc estava enllestida la seva versió en microfilm.

⁵¹ En particular, vegi's com una Martorell, Joana Martorell de Pedruxella, fou la padrina de fonts del pretendent Francesc March i Axartell, i com el reverent Gabriel Martorell i Axartell, cosí tant del pare com de la mare de Francesc March, va ser Vicari General de D. Pedro Manjarres de Heredia, el mateix bisbe que havia nomenat, el 1662, Vicari General al futur Bisbe Desbach i Martorell.

RESUM

En aquest treball s'estudia un expedient de la segona meitat del segle disset, un manuscrit pertanyent a un arxiu privat, que descriu el procediment seguit per a nomenar a un jove mallorquí benestant com a frare capellà conventual de l'Orde de Sant Joan de Malta. Se'n descriuen i analitzen les passes formals que es seguien en el procés, relacionant-les amb altres fonts documentals públiques i privades.

ABSTRACT

This work is a study of a file of the second half of the 17th century, a manuscript belonging to a private archive, which describes the procedure followed for the appointment of a wealthy majorcan young man as conventual chaplain friar of the Order of Saint John of Malta. The formal steps that were performed in the process are described and analyzed in relation to other documental sources both public and private.